

kidolgozása, azt a nyilvánossággal is minél szélesebb körben meg kell ismertetni. Ezzel a terminológiával foglalkozó szakemberek egyszersmind ösztönzést, munkájukban felhasználható javaslatokat kaphatnak a nyilvánosságtól, és újabb megoldandó problémákról is tudomást szerezhetnek.

Az ülésen szó esett többek között a műszaki nyelv új kifejezéseiről, a meghatározások kidolgozásáról és segéd-eszközöiről, az ipari gyakorlat nyelvi problémáiról és az elektronikus adatfeldolgozás szerepéről a terminológiai problémák megoldásában. Hiba, hogy a szabványok az őket kezelő részlegeknél gyakran elsüllyednek és így a szaknyelv formálásában nem fejthetik ki kellően hatásukat. A szaknyelv elhanyagolt terület a szakoktatási formákban és intézményekben is, ezért meggondolandó, hogy a jövőben nem kellene-e hasonló értekezleteket az egyetemek bevonásával tartani.

A DGD-KTS (*Deutsche Gesellschaft für Dokumentation – Komitee für Terminologie und Sprachfragen – Német Dokumentációs Társaság – Terminológiai és Nyelvészeti Bizottság*) 47. ülését 1975. novemberében *Leverkusenben* tartotta. Ezen felmerült az elektronikus adatfeldolgozással foglalkozó vállalatokkal való együttműködés szükségessége a gépi információkereső rendszerek leírásához. eddig meglehetősen önkényesen használt terminológia megvitatása, illetve kialakítása érdekében. A résztvevők elhatározták, hogy az 1976-ban Münsterben megrendezésre kerülő dokumentációs napokon a terminológiai munkával kapcsolatban egyrészt az általános problémákat ismertetik, másrészt olyan speciális kérdéseket vizsgálnak, mint pl. egy szakszókincs statisztikai problémái. Végül a dokumentumfajták fogalmi körének megvitatása során olyan rendszerezési sémát igyekeztek felállítani, melybe az egyes meghatározások beépíthetők.

TÁJÉKOZTATÁSI MUNKA ÁLTALÁBAN

Egyetemeken és más felsőoktatási intézményekben folyó kutatások a könyvtári és tájékoztatási tanulmányok területén

A könyvtári és tájékoztatási problémák kutatása Nagy-Britanniában már több mint tíz éve megkezdődött; az első nagy terjedelmű kutatási akció, a közismert Cranfieldi program, 1957-ben indult meg. Ugyanezen időszak alatt megfigyelhető volt a könyvtári és tájékoztatási tanulmányok elterjedése az egyetemeken és más felsőoktatási intézményeknél (college-ekben); ezek a tanulmányok általános polgárjogot nyertek a korszerű felsőoktatásban.

Következésképpen egyre nagyobb azoknak a száma, akik *magasabb tudományos fokozatokat kívánnak elérni könyvtárügyi és tájékoztatástudományi kutatásokkal.* Ez

Az FBD (*Fachnormenausschuss Bibliotheks- und Dokumentationswesen – Könyvtári és Dokumentációs Szabványosítási Bizottság*) 1975. novemberi *esseni* ülése a tájékoztatás területén folyó szabványosítás egyes részletkérdéseivel, így az e téren végzett országos és nemzetközi szabványosítás koordinálásával, az osztályozás és szabványosítás kapcsolatával, a szakkönyvtárak címleírási szabályaival, a nemzetközi könyv- és folyóirat-számozási rendszerekkel foglalkozott. De itt is helyet kapott a tájékoztatás terminológiája országos és nemzetközi szinten folyó szabványosításának fontos kérdése.

Az ISO TC 46/SC3 (*International Organization for Standardization – Nemzetközi Szabványügyi Szervezet*) dokumentációs terminológiával foglalkozó albizottság 1975. szeptemberében a franciaországi *Cérisy-la-Salle*-ben tartott ülésén vázolta soron következő feladatait. E szerint szabványosítani kell a dokumentáció és könyvtárügy területén előforduló, valamint az ezekkel rokon információs tevékenységgel kapcsolatos kifejezéseket, beleértve az információs rendszerek és az információcserét szolgáló hálózatok terminológiáját is, amennyiben ez a dokumentációban használatos.

A dokumentációs terminológiába újból felvették az alábbi kifejezéseket: levéltárügy, könyvtárügy, könyvtártudomány, múzeológia, bibliográfia, bibliológia.

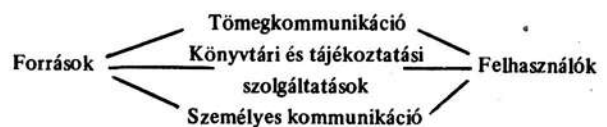
A bizottság következő ülését 1976. májusában *Brüsszelben* tartja.

/A Mitteilungsblatt für Sprachfragen, Terminologie und Ordnungsprobleme in Information und Dokumentation, 1975. 11. sz. nov. 11. – hirei nyomán/

(Dezső Zsigmondné)

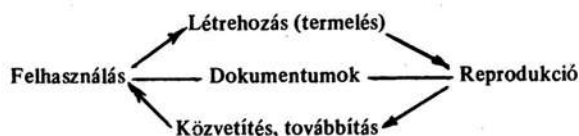
indokoltta teszi annak vizsgálatát, hogy vajon az e tanulmányok keretében az egyetemeken folyó kutatások milyen sajátosságokkal rendelkeznek, mennyiben különböznek más szakterületek kutatásaitól.

Ennek megítélésére mindenekelőtt meg kell vizsgálni, hogy mivel foglalkoznak maguk a könyvtári és tájékoztatási tanulmányok, mit kell elsajátítaniuk azoknak, akik e tevékenységi területeken kívánnak működni. Az *1. ábra* szemlélteti a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások helyét a forrásokat és a felhasználókat összekötő folyamatokban.

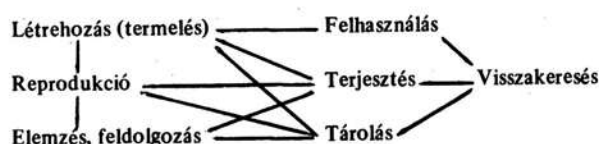

1. ábra

A könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások a dokumentumokon keresztül megvalósuló kommunikáció folyamataival kapcsolatosak, és így az oktatásnak is elsősorban e folyamatokra kell kiterjednie, anélkül azonban, hogy elhanyagolhatók lennének a kommunikáció fenti-ekben ábrázolt egyéb ágai. Maga az a dokumentumokhoz kötött kommunikációs folyamat, amit a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások lebonyolítanak, 2. és 3. ábrával szemléltethető.

2. ábra

3. ábra

A 3. ábra részletesebben fejt ki azt a fő ágat (a közvetítést, továbbítást), ami a könyvtári és tájékoztatási tevékenység elsődleges feladata a vázolt folyamaton belül.

A fentiekből következik – és jó fényt vet arra is, hogy mi a helyes, illetve mi az elmaradott hazai könyvtári és tájékoztatási oktatási tevékenységünkben (megjegyzés tőlem – V.E.) –, hogy a *felsőoktatási könyvtári és tájékoztatási tanulmányoknak a következő csomópontokkal kell foglalkozniuk:*

a) Mindennemű *dokumentum jellemzői*, ide értve az eredeti dokumentum mellett a reprodukciókat és a feldolgozási termékeket is. E jellemzőkhöz tartoznak a jelzetek, kódok, az alkalmazott nyelvek, a fizikai hordozók, a funkcionális formák és a tartalmi kérdések is.

b) A közvetítéshez szükséges minden lényeges *tevékenység* – nevezetesen az elemzés, tárolás, visszakeresés és terjesztés – *elvei, folyamatai és technológiai*.

c) A dokumentumok létrehozásának és reprodukciójának mindazon jellemzői, amelyek *befolyásolhatják a közvetítő tevékenységet*, nevezetesen a termelési (könyvtermelési) és reprodukciós technológia, a könyvkereskedelem.

d) A dokumentumok (és feldolgozási termékek) használatának azon jellemzői, amelyek a *közvetítési folyamatot befolyásolják*.

e) Mintegy háttéranyagként a *dokumentumokat használó csoportok kommunikációs, információs, oktatási, kulturális és egyéb jellemzői*.

f) A közvetítési folyamatok, illetve az erre szolgáló *rendszerek szerkezete, összetevőik kölcsönhatásai, a vonatkozó szervezési, adminisztratív, tervezési, fejlesztési és gazdasági kérdések*.

Mindezek tehát azok az ismeretek, amelyekre a könyvtári és tájékoztatási tanulmányok kiterjednek. Mindez azonban még *nem jelent tudományt, tehát nem azonos a tevékenység elméletével, tudományával, az információtudománnyal*. (A szerző – az angolszász gyakorlatnak megfelelően és az alábbiakból kitűnően bővebb értelemben is – az „*information science*” kifejezést használja lényegében abban az értelemben, amelyben mi Magyarországon és más szocialista országokban az *informatika* kifejezést használjuk. E kifejezés magyar megfelelőjeként is szerencsésebb lenne a tájékoztatástudomány terminus használata, tekintettel azonban arra a bő értelmezésre, mely a szerzőnél előfordul mi is az „*információtudomány*” kifejezést használjuk a jelen ismertetésben még akkor is, ha az kevésbé pontosan fejezi ki a fogalmat mint a tájékoztatástudomány. – V.E.)

Az *információtudomány tartalma igen különféleképpen értelmezhető*. Létezhet igen bő értelmezése, amely szerint kiterjed a természeti jelenségek jelentős részére is, hiszen a természeti folyamatok információs vonatkozásai mai ismereteink szerint ugyanolyan fontosak, mint anyagi vagy energetikai vonatkozásai, és ilyen értelemben az információtudomány szinte egyetemes (ld. a hormonok hírközvetítő szerepét, vagy a genetikai kód jelentőségét). *Jobban leszűkítve* azonban az információtudomány az emberek közötti kommunikációval foglalkozik *sőt még erősebben leszűkítve*, a rögzített kommunikációval, tehát a dokumentumokban foglalt ismeretek kommunikálásával. Az utóbbi leszűkítés már közvetlenül a könyvtári és tájékoztatási tevékenység területére vezet el.

További szűkítésre ad lehetőséget az, ha eldöntjük, hogy az információtudomány csak az informatív jellegű (tehát nem oktató, propaganda vagy hasonló célú) kommunikációval foglalkozik.

E tartalmi vizsgálattól függetlenül is nyilvánvaló, hogy az *információtudomány tartalma annak a területnek a modelljétől függ, amelyen a vonatkozó kommunikációs folyamat lezajlik*. Az emberi kommunikációt tulajdonképpen mindig úgy foghatjuk fel, mint olyan folyamatot, amely aszerint vizsgálható, hogy kicsoda, mit, milyen csatornán keresztül, kinek és milyen hatékonysággal közöl, vagy – más szóval – e folyamat a forrás, a hír, a csatorna (vagy az információhordozó), a vevő és a válasz fogalmaival jellemezhető. A kérdés különböző kutatói is – több-kevesebb részletességgel – ezeket az elemeket különböztetik meg az információtudomány tárgyát képező terület modelljében.

Az információtudomány feladata mármint elsősorban az, hogy vizsgálja az említett elemek közötti kölcsönha-

tásokat, majd hipotéziseket, illetve utóbb oksági kapcsolatokat tárjon fel ezek között a kölcsönhatások között. Végül is egy olyan rendszerhez kell jutnunk, amely néhány axiomatikus téziszből levezetett összefüggő ismeretrendszerből áll, és megadja e terület elméletét.

Az *információtudományra korántsem mondhatjuk azt, hogy kifejezett tudomány*. Ez még akkor is igaz, ha már meglehetősen sok történt az előbb említett elemek közötti kölcsönhatások vizsgálata terén. Így pl. vizsgálták a dokumentumok közötti viszonyt (hivatkozáselemzés); a dokumentumok és témák közötti viszonyt (pl. az adott témához tartozó cikkek szóródása bizonyos mennyiségű folyóiratban); az e folyamatban résztvevő emberek közötti kapcsolatot, viszonyt (pl. a láthatatlan kollégiumok létét); a témák közötti kapcsolatokat (vagyis a tudomány, az ismeretek rendszerét és ezek kifejezését olyan eszközökkel, mint az osztályozási rendszerek és a teauruszok); a dokumentumok és az emberek közötti viszonyt (pl. a dokumentumok avulási jelenségeit); a témák és emberek közötti viszonyt (az adott témakörben fennálló ismeretek megoszlását); a kódolás elveit és ezek alkalmazását a különböző témákra, és így tovább. Vannak bizonyos kezdeményezések az említett elméleti tézisek felépítésére is, itt azonban ez a tudomány még nem mondhatja azt, hogy szilárd elméleti alapokon nyugszik.

Végül felmerül a kutatások, a vizsgálatok fajtájának kérdése is. Itt nemcsak a vizsgálatok tárgyáról van szó, hanem a vizsgálatok szempontjairól és módszereiről is. A könyvtári és tájékoztatási tevékenység egy adott szakmához kötődik. Minden más szakmában is az a helyzet, hogy meghatározott intézmények, szervezeti formák jönnek létre, amelyeknek meg kell birkóznuk az általuk kifejtett tevékenység gyakorlati problémáival; döntéseket kell hozniuk, és ez vizsgálatokat, kutatást igényel. Ennek a *gyakorlati* kutatási iránynak jellemző példája a rendszerfejlesztési kutatás. Másodsorban az ilyen szolgáltatások, intézmények, rendszerek, számos *technikai* kérdést is kell, hogy kutassanak, mint pl. a mi esetünkben az információkereső nyelvek, vagy az alkalmazandó technika kérdéseit. A *tudományos* kutatás viszont fogalmakat és ezek viszonyát, hipotéziseket és elméleteket vizsgál, és nem szükségképpen kapcsolódik közvetlenül technikai vagy gyakorlati kérdésekhez. (A szerzőnek ez az álláspontja – amely viszonylag éles határt von a tudományos és az alkalmazott kutatások közé – nézetem szerint vitatható. V.E.)

A fenti kutatások bármelyike folyhat akadémiái keretekben (tehát a felsőoktatásban), de általában úgy véljük, hogy a tudományos jellegű vizsgálatok jobban felelnek meg a tudományos fokozatok elérésére, mint a technikai vagy gyakorlati kutatások.

Ami a módszereket illeti, az általunk vizsgált területnek meg kell birkóznia azzal a problémával, hogy a *könyvtári és tájékoztatási tanulmányok terén viszonylag*

igen csekély saját módszertan áll rendelkezésre. Vannak ugyan olyan hagyományosan kialakult technikai módszerek, mint a történeti bibliográfia és a paleográfia; gyors ütemben fejlődik a bibliometria (olyan értelemben, ahogy ezt a hivatkozás-elemzésben és az avulási kérdéseket vizsgáló tanulmányokban alkalmazzák), és bizonyos elvi módszerek létrejöttek az információs folyamatok értékelésére is (relevancia vizsgálata). Általánosságban azonban területünknek nincs saját módszertana, ezért más diszciplínák (a szociológia, a pszichológia, a közgazdaság, a nyelvészet, a történettudomány és ezenfelül egyre inkább a statisztika, a rendszerelmélet, az operációkutatás és a prognosztika) módszereit kell átvennie, ami gyakorlati nehézségeket okoz. Hogyan történjék ez? A megfelelő szakterület kutatóinak bevonásával? A velük folytatott együttműködéssel? E problémák nem könnyűek, mert a területünket nem ismerő külső szakértők bevonásának gyenge eredményeiről már számos kellemetlen tapasztalatot szereztünk.

Végül a *vizsgálatok gyakorlati módjait* is meg kell vizsgálni. Ezek lényegében a következőképpen osztályozhatók:

Leírás

Minőségi leírás

Összehasonlítás

Osztályozás

Mennyiségi leírás

Mérés

Értékelés

Komplex rendszerek elemzése

Korrelációs és oksági elemzés

Áttekintés, felmérés

Kísérlet

Elmélet kialakítása

Komplex rendszerek modellezése

Mindezen vizsgálati módszerekre szükség van; ez azonban nem jelenti azt, hogy a tudományhoz való hozzájárulás szempontjából ezek egyenértékűek. *Aki az információtudomány fejlődéséhez hozzá akar járulni, annak többet kell tennie, mint a puszta leírást*, amivel inkább csak a kérdés történetéhez járul hozzá. El kell jutnia az oksági elemzésig és a jelenségeket megmagyarázó, alátámasztó elmélet kialakításáig.

/VICKERY, B.C.: *Academic research in library and information studies - Journal of Librarianship*, 3. köt. 7. sz. 1975. p. 153–160./

(Vajda Erik)